

Учуев У.А., Утанов К.К., Ибраимов Б.З.

МУРАСТЫ АЛУУ ЖАНА КАТТОО
Учуев У.А., Утанов К.К., Ибраимов Б.З.

ПОЛУЧЕНИЕ И ОФОРМЛЕНИЕ НАСЛЕДСТВА
Uchuev U., Utanov K., Ibraimov B.

ACQUISITION AND REGISTRATION OF INHERITANCE

УДК: 347.65

Макалада мурасты кабыл алуу институтунун маңызы, ошондой эле мурасты кабыл алуу укугун түшүнүү үчүн негизги теориялык ыкмалар берилет. Автор мурасты заманбап нотариалдык жана соттук практика менен ажырагыс байланышта кабыл алуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңири изилдейт. Ошондой эле мурасты кабыл алуунун жана мурастын укуктарын каттоонун негизги укуктук аспектилерин каралган. Мыйзамдарда, аткаруу ишинде, ошондой эле нотариустардын ишинде болгон көйгөйлөр мүнөздөлөт. Мурасты кабыл алуунун ар кандай түрлөрүнө басым жасалат. Ошол эле учурда, мурас объектилеринин өзгөчөлүктөрү жана мурасты кабыл алуу институтун дайындоо эске алынат. Мурасты кабыл алуу боюнча чаралардын багытынын маанилүүлүгү белгиленет. Ата мекендик мыйзамдарга мүнөздүү кызыкчылыктарды коргоо механизмдин эске алуу менен мурастын «типтүү эмес» объекттерин иш жүзүндө кабыл алуу маселесин чечүү сунушталат.

Негизги сөздөр: мурас, керез, кабыл алуу, мураскор, негиз, багыт, укук, каттоо, кыймылсыз мүлк.

В статье раскрывается сущность института принятия наследства, а также основные теоретические подходы к пониманию права на принятие наследства. Автор подробно рассматривает возможности принятия наследства в неразрывной связи с современной нотариальной и судебной практикой. Также приведены основные юридические аспекты принятия наследства и регистрации наследственных прав. Закон характеризует проблемы, возникающие в исполнительной власти, а также в работе нотариусов. Основное внимание уделяется различным видам принятия наследства. При этом учитывается специфика объектов наследования и назначение института принятия наследства. Отмечается, насколько важно направлять действия по приобретению наследства. Предлагается решить вопрос фактического принятия «нетипичных» наследственных объектов с учетом механизма защиты интересов национального законодательства. Порядок социально-экономических реформ, проводимых в Кыргызстане, во многом зависит от обеспечения правового регулирования права на имущество, его основ и его возникновения.

Ключевые слова: наследство, завещание, принятие, наследники, фонд, руководство, закон, регистрация, недвижимость, объект.

The article contains the essence of the Institute of Acceptance of Inheritance, as well as basic theoretical approaches to understanding the right to acceptance of inheritance. The author examines in detail the possibilities of accepting an inheritance in inseparable connection with modern notarial and judicial practice. The basic legal aspects of accepting an inheritance and registering inheritance rights are also provided. The legislation characterizes the problems that arise in the executive branch, and also in the work of notaries. The focus is on the different types of inheritance acceptance. At the same time, the specifics of the objects of inheritance and the appointment of the Institute for Acceptance of inheritance are taken into account. It is noted how important it is to direct actions for the acquisition of inheritance. It is proposed to solve the issue of the actual acceptance of "atypical" hereditary objects, taking into account the mechanism for protecting the interests of national legislation.

Key words: inheritance, will, acceptance, heirs, foundation, direction, law, registration, estate, legislation, atypical.

Мурас – маркумдун мүлкүн, укуктарын жана ага байланыштуу милдеттерин башка адамдарга (мураскорлорго) өтүшү. Мурас аркылуу алынган мүлктүн, укуктардын жана милдеттердин комплекси мурастык менчик, мурастык масса, мурас деп аталат. Каза болгон адамдын мурасы мураскорлорго универсалдуу мурастоо тартибинде, башкача айтканда, бир бүтүн жана бир эле убакта өзгөрүүсүз өтөт. Бул эрежелерге ылайык, эгерде ал мурастын иш жүзүндө кабыл алынгандыгын көрсөткөн аракеттерди жасаган болсо, башкасы далилденмейинче, мураскор мурасты кабыл алды деп таанылат.

Мындай аракеттердин мисалдары төмөнкүлөрдү камтыйт, бирок алар менен чектелбейт:

- мураскорду мураска таандык мүлккө ээлик кылууга же башкарууга киргизүү;
- мураскор тарабынан мурасты сактоо, мураскордун кол салууларынан же үчүнчү жактардын дооларынан коргоо чараларын кабыл алуу;

- мураскор тарабынан мураска калган мүлктү сактоо чыгымдарынын эсебинен мураскорду өз эсебинен аткаруу;
- мурас калтыруучунун карыздарын өз эсебинен төлөөсү же үчүнчү жактардан алуу, мурас калтыруучуга карызы бар адамдар.

Ошол эле учурда, мыйзам мындай аракеттерге, атап айтканда, төмөнкүлөрдү камтышы мүмкүн экендигин белгилейт: мураскорду мурас калтыруучуга таандык болгон же мурас ачылган күнү анда жашаган турак жайга көчүрүү (анын ичинде мураскерди мураскор болгон жер боюнча каттабай туруп), жашаган жери же турган жери), жер участкана мураскорду иштетүү, анын мурастык укуктарын коргоо үчүн сотко арыз берүү, мурас калтыруучунун мүлкүн инвентаризациялоону талап кылуу, коммуналдык кызматтарды төлөө, камсыздандыруу төлөмдөрүн төлөө, мураска калган мүлктүн эсебинен ордун толтуруу, мыйзамдарда каралган чыгашалар, мураска калган мүлккө ээлик кылуу, пайдалануу жана тескөө боюнча башка аракеттер.

Кыргызстанда жүргүзүлгөн социалдык-экономикалык реформалардын тартиби негизинен мүлккө болгон укуктун, анын негиздеринин жана анын пайда болушунун мыйзамдуу жөнгө салынышын камсыз кылуудан көз каранды.

Керээз боюнча мурастоо бүгүнкү күндө жарандардын менчик укуктарынын пайда болушунун жалпы негиздеринин бири болуп саналат. Тигил же бул мүлк объектиси болуп саналган мурастык укук мамилелерине катышкан жарандардын саны жыл сайын өсүүдө. Бирок, калктын укуктук маданиятынын төмөн деңгээлинен улам, мурастоо укуктарын туура калыптандыруу көп учурда жүргүзүлбөйт, бул иштердин ушул категориясындагы соттук чыр-чатактардын негизги себеби болуп саналат. Эгерде мурас калтыруучу өлгөн деп жарыяланса, мурас калтыруучунун ачылыш күнү-соттун аны өлгөн деп жарыялоо чечими күчүнө кирген күн. Ал эми өлүм күнү анын өлгөн күнү катары таанылганда, соттун чечиминде көрсөтүлгөн өлүм күнү анын өлгөн күнү болуп саналат. Бир күндө каза болгон адамдардын (коммориенттер) мураска ээ болуу маселеси ар кайсы мамлекеттердин мыйзамдарында ар кандай жолдор менен чечилет. Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык, ошол эле күнү каза болгон адамдар, ар биринин өлүмүнүн так убактысын аныктоо мүмкүн болбогон учурда, мураска алуу максатында бир эле учурда каза болгон деп эсептелет жана биринин артынан бири мураска ээ боло алышпайт. Ошол эле учурда, алардын ар биринин мураскорлору мураска чакырылат. Бирок, эгерде өлүмдүн убактысы белгиленсе (же каза болгон адамдардын учурунда, сот тарабынан белгиленсе), анда маркум мураска кийинчерээк, мурунку маркумдун айтымында, мураска ээ болот.

Мурас ачылган жер мурас калтыруучунун акыркы жашаган жери болуп саналат. Эгерде Кыргызстандын аймагында мүлккө ээ болгон мурас калтыруучунун акыркы жашаган жери белгисиз болсо же анын чегинен тышкары жерде болсо, Кыргызстанда мурас ачылган жер мындай мурастык мүлктүн жайгашкан жери болуп саналат. Эгерде мындай мурастык мүлк ар кайсы жерлерде жайгашкан болсо, мурас ачылган жер болуп кыймылсыз мүлктүн же ага кирген кыймылсыз мүлктүн эң баалуу бөлүгүнүн, ал эми кыймылсыз мүлк жок болгон учурда кыймылдуу мүлктүн жайгашкан жери саналат, б.а. мүлк же эң баалуу бөлүгү (КР ЖК 1124-бер.).

Учурда мыйзам боюнча мураскорлордун сегиз кезеги белгиленет:

- Биринчи катар жубайлар, ата-энелер жана балдар (ошондой эле неберелер жана алардын урпактары өкүлчүлүк укугу боюнча);
- Экинчи этапта бир туугандар (анын ичинде кол алдындагылар), чоң ата-энелер (ошондой эле өкүлчүлүк укугу боюнча неберелер жана жээндер)бар;
- Үчүнчү сапта тууган агалары жана тажелери (ошондой эле туугандары жана туугандары);
- Төртүнчү катар-чоң ата-чоң энелер жана чоң ата-чоң энелер;
- Бешинчи катар-неберелеринин жана жээндеринин, бир туугандарынын жана чоң ата-энелеринин балдары;
- Алтынчы серия – неберелеринин жана жээндеринин неберелери, туугандардын балдары, таякелеринин жана тажелеринин туугандары (чоң ата-энелердин бир туугандарынын балдары);
- Жетинчи серияда өгөй уулдары, өгөй кыздары, өгөй атасы жана өгөй энеси бар.
- Сегизинчи катардагы майып туугандары сегизинчи катардагы мураскорлор катары өз алдынча мураска ээ болушат (КР ЖК 1142-бер.).

Нотариалдык практикада мурасты иш жүзүндө кабыл алуу жөнүндө маалымат тиешелүү актылардын комиссиясын тастыктаган документтердин негизинде түзүлөт (мисалы, жарандардын каттоо органдары тарабынан жашаган же жашаган жеринде, жергиликтүү бийлик органдары же административдик уюм тарабынан берилген сот күбөлүктөрү же документтер жана мурасты ачуу учурунда мураскор менен мураскордун биргелешкен жашаган жерин тастыктаган башка документтер),

(КР ЖК 1132-бер). Ошол эле учурда мурас калтыруучу менен мүлккө жалпы менчик укугунун болушу, үлүшү мурастын бир бөлүгү болуп саналган укук мурастын иш жүзүндө кабыл алынгандыгын көрсөтпөйт. Мурастын иш жүзүндө кабыл алынышын жана адамдын сөөк коюу кызматтары үчүн компенсацияларды жана сөөк коюуга социалдык жөлөкпулдарды алуусун көрсөткөн аракеттерге жайылтылбайт. Атайын булактарда туура белгиленгендей, мурасты иш жүзүндө кабыл алууда мураскордун мурасты кабыл алуудагы аракеттерине баа берүүнүн критерийи анын керээзинин багыты болуп саналат.

Ошол эле учурда, мураскорлордун эрки ар кандай формада болушу мүмкүн экендигин эске алуу маанилүү. Ал эми мындай абалдын себептеринин бири – мурас объекттеринин түрлөрдүн көп түрдүүлүгү. Белгилүү болгондой, мурас нерселерди, менчик укуктарын, менчик милдеттенмелерин жана башка мүлктү камтыйт.

Бул жагынан алганда, «универсалдуу» иш-аракеттерден тышкары мүлктү четтетүү, алардын мураска болгон укуктарын коргоо боюнча сотко арыз берүү, мурас калтыруучунун мүлкүн инвентаризациялоону талап кылуу, ошондой эле башка ыктыярдуу актылар. ушул түрдөгү жана «нерселер менен болгон иш-аракеттерди» мурастоодон башка объекттерге мүнөздүү аракеттерге кайрылуу зарыл. Бардык укуктардын өзгөчөлүгү алардын мыйзамдуулугунда. Натыйжада, мурасты чыныгы кабыл алууну көрсөтө турган укуктар менен иш-аракеттерди, биринчи кезекте, укуктарга ээ болуу каалоосун ачык көрсөткөн жүрүм-турум (билдирүүлөр, байланыштар жана ушул сыяктуу иш-аракеттер) деп эсептесе болот. Экинчи жагынан, мындай ниеттин түшүнүксүздүгү оң юридикалык натыйжа бербеш керек. Мисалы, милдеттүү укуктар негизделген келишимдин көчүрмөсүн «ээлик кылуу» (сактоо) мындай иш-аракет катары каралышы мүмкүн эмес. Мурастоо актысы үчүн маанилүү болгон жеке иш-аракеттерди таануу маалымат субъекттеринин башка жүрүм-турумунун контекстинде, айрыкча тиешелүү укуктардын объектилерин коргоого байланыштуу жол берилет.

Мурастын бир бөлүгү катары мүлктүк милдеттенмелер, ошондой эле укуктар юридикалык реалдуулуктун элементтери гана болуп саналат. Ал эми мындай мурасты кабыл алууну күбөлөндүрө турган иш-аракеттер алардын таанылышына жана өз эсебине (мисалы, арыз берүү, билдирүү ж.б.) же түздөн-түз милдеттерди аткарууга багытталышы мүмкүн.

Башка мүлк укуктарга жана милдеттерге салыштырмалуу ар кандай формада болушу мүмкүн, ошондуктан мындай мурасты кабыл алууну көрсөтө турган иш-аракеттердин өзгөрмөлүүлүгү алда канча кеңири.

Ошентип, керээздин укуктук натыйжасы керээз боюнча мурасчы болуп дайындалган адамдан керээз калтыруучунун мүлкүнө менчик укугунун бекер пайда болушу, бул татаал укуктук курамга байланыштуу гана мүмкүн: мураскордун (анын өлүмү) керээзин тапшыруу жана мурасты ачуу.

Демек, учурдагы мыйзамдар боюнча мураскор өзүнүн эркин билдиргенине карабастан, мурасты кабыл алуу презумпциясын белгилөө менен пикир келишпестиктерди жаратпайт. Нотариуска арыз берүү менен мурасты кабыл алган мураскор аны кабыл алуу мөөнөтүнүн ичинде нотариуска мурастан баш тартуу жөнүндө арыз берүү менен аны кабыл алуудан баш тарта алат. Туура эмес аракеттер менен мурасты кабыл алуу презумпциясы сот тартибинде жокко чыгарылышы мүмкүн.

Мурасты кабыл алуу алты айлык мөөнөткө гана чектелет, ал мурасты тапкан күндөн тартып, башкача айтканда, жарандын өлгөн күнүнөн же соттун жаранды өлгөн деп жарыялоо чечими күчүнө кирген күндөн тартып эсептелет. Мурасты кабыл алуу үчүн алты айлык мөөнөт кадимки көрүнүш, бирок мурастоо укугу мурастын ачылышынан кийин пайда болбогон, бирок кийинчерээк өзгөчө жагдайлардан улам пайда болгон адамдардын мурастоосун кабыл алуу үчүн белгиленген өзгөчө мөөнөттөр дагы деле бар.

Ошентип, азыркы мыйзамдар мурасты кабыл алуунун бардык маселелерин чечпейт жана аны өркүндөтүүгө муктаж деген тыянак чыгарууга болот.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 5-май 2021-ж.
2. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси 2023-жылдын 5-октябрындагы № 185
3. Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекси (06.06.2022-ж. өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен).
4. Блинков О.Е., Никольский С.Е. Преимущественные права в наследственном праве России и зарубежных стран: монография. М.: Юрист, 2006.
5. Смирнов С.А. Владение наследством и его правовая квалификация // Нотариус. 2014. № 5.
6. Остапюк Н.И. Некоторые актуальные проблемы применения законодательства о наследовании с учётом новелл, введённых третьей частью Гражданского кодекса РФ // Нотариус. 2005. № 3.
7. Петров Е.Ю. Наследственное право России: состояние и перспективы развития 28.02.2018.